

Özet

Hatice ŞAHİN*

Dünya nüfusunun önemli bir kısmı internet kullanıcısı olarak dijital teknolojileri gündelik hayatının içerisinde kullanmaktadır. İnternet ve dijital teknolojiler, insanların hem günlük yaşam pratiklerini sürdürdüğü hem de yeni sosyallikler ürettiği bir alana dönüşmüştür. İnternetin dünyada hızla yayılması ve sosyal medya araçlarının oluşturduğu yeni alanlar, sosyal bilim araştırmacılarının bu alanı araştırma nesnesi olarak kabul etmelerini sağlamıştır. Araştırmacılar sosyal medya üzerindeki her bir etkileşimi gerçek dünyadakine benzer şekilde sosyal bilim çalışmalarının içine dâhil etmiştir. Bu süreç bir taraftan da nitel sosyal bilim araştırmacılarının metodolojilerini çevrimiçi araçlarla etkileşimli olarak nasıl uygulayabileceklerini düşünmeye zorlamıştır. Nitel sosyal bilim araştırmacılarının bir bölümü çalışmalarının veri analizi aşamasında bilgisayar destekli veri analiz programlarından yardım almakta, farklı yaklaşımlar sebebiyle bir bölümü de veri toplama sürecinde dijital teknolojilerden uzak durmayı tercih etmektedir. Bu çalışma, dijitalleşen bir dünyada sosyal bilim araştırmalarının yöntemlerini dijital sosyal dünyayı (Twitter, Facebook, Instagram gibi sosyal paylaşım alanlarının ifade ve içeriklerin çekilmesi, kodlanması sürecinde) da kapsayacak şekilde genişletmelerini ve dijital araştırma tekniklerini de içerecek şekilde yapılandırma durumunu incelemektedir. Çalışmada, genel olarak gömümlü teori (GT) deseninin dijital tekniklerle konuşlandırılması tartışılmaktadır. Dolayısıyla, geleneksel derleme yöntemine dayanan bu çalışmada, araştırmacıların GT araştırma sürecinde dijital teknolojileri nasıl kullanacaklarının gösterilmesi amaçlanmaktadır.

*Dr. Ügr. Üyesi,
Harran Üniversitesi,
Sosyoloji Bölümü,
htcshn43@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-7123-6411

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Gömümlü Teori, Bilgisayar Destekli Nitel Veri Analiz Programları, Dijital Veri Toplama Teknikleri.

Geliş Tarihi: 14.06. 2022
Kabul Tarihi: 10. 09. 2022

Şahin, H. (2022). Gömümlü teoride dijital teknolojilerin kullanımı. *Medya ve Kùltür*. 2(2), 130-151

Theoretical Article

Using Digital Technologies in Grounded Theory

Abstract

Hatice ŞAHİN*

A significant part of the world's population, as internet users, use digital technologies in their daily lives. Internet and digital technologies have turned into a platform where people both maintain their daily life practices and produce new social spaces. The rapid spread of the internet in the world and the new social fields created by social media tools have enabled social science researchers to accept this field as a research object. Researchers have incorporated every interaction on social media into social science research, similar to that in the real social world. On the one hand, this process has forced qualitative social science researchers to consider how they can apply their methodologies interactively with online tools. Some of the qualitative social science researchers get help from computer-assisted data analysis programs in the data analysis phase of their research. Due to different approaches, some of them prefer to stay away from digital technologies during the data collection phase. This study examines the situation of extending the methods of social science research in a digitalized world to include the digital social world (in the process of drawing and coding the expressions and content of social sharing networks such as Twitter, Facebook, Instagram) and structuring them to include digital research techniques. The study, in general, discusses the deployment of grounded theory (GT) pattern with digital techniques. Therefore, the aim of this study, which is based on the traditional compilation method, is to show whether researchers can use digital technologies in the GT research process.

*Asst. Prof.,
Harran University,
Department of Sociology,
htcshn43@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-7123-6411

Keywords: Digitalization, Grounded Theory, Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software, Digital Data Collection Techniques.

Received: 14.06.2022
Accepted: 10.09.2022

1. Giriş

Verinin elektronik olarak işlenmesini ve gösterilmesini işaret eden dijital kavramı (Bozkurt vd., 2021, s. 36) bugün bir süreç olarak internet, yapay zekâ, network ve robotların rol oynadığı sayısallaşma dinamiği evreni olan dijitalleşmeyi ortaya çıkarmıştır (Özcan & Keskin, 2020, s. 2214). Dijitalleşme alışverişten sosyalleşmeye, eğitimden sağlığa kadar pek çok alanda toplumsal hayatın içine girmiştir. İnsanlar bugün iş, eğitim, alışveriş gibi yaşamlarını sürdürmek için gerekli olan pek çok şey gibi kamusal hizmetlere erişim, bürokratik işlerin çözümü ya da oy kullanmak (Börekcı, 2021) gibi pek çok vatandaşlık işlemlerini evlerinden çıkmadan dijital araçlarla gerçekleştirebilmektedirler. Dijital teknolojiler sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir parçasını oluşturmakta, insanların yaşam deneyimlerini şekillendirmekte ve sosyal dünyayı anlamlandırmalarında yeni zihin haritaları üretmelerini sağlamaktadır.

We Are Social (2022) tarafından yapılan araştırmaya göre 2022 yılında dünya nüfusunun %62,5'i (4,95 milyar insan) internet kullanıcısıdır. Bu istatistikler dünya nüfusunun önemli bir kısmının dijital teknolojileri gündelik hayatının içerisinde kullandığını göstermektedir. Dijital teknolojileri kullanan nüfusun artması, bir taraftan insanların gündelik hayat pratiklerinin web ortamına yansımaya neden olurken (Snee vd., 2016, s. 3) diğer taraftan da dijital ortamları insanların yeni kamusalıklar ürettikleri bir alana dönüştürmüştür (Özcan & Keskin, 2020, s. 2214). İnternet kullanan nüfusun artışı ve bilgisayar destekli iletişimin ortaya çıkardığı yeni toplumsallık biçimleri zamanla dijital ortamların sosyal bilimciler tarafından ciddiye alınmasını ve konu hakkında ciddi bir literatürün ortaya çıkmasına neden olmuştur (Snee vd., 2016, s. 2).

Teknolojik araçların gelişmeye başladığı ilk dönemlerden itibaren araştırmacılar ses kayıt cihazı, görüntü cihazı, bilgisayar gibi teknolojik aletleri araştırmalarında kullanmaya başlamışlar ve sosyal bilim araştırmalarında artık bilgisayarlar başta olmak üzere teknolojik aletler sahaya taşınmaya başlamıştır (Dohan & Sánchez-Jankowski, 1998, s. 3). Sosyal bilim araştırmalarında teknoloji kullanımının artması ve akabinde dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte internet artık bir araştırma nesnesi ve veri toplama aracına dönüşmüştür. Sosyal bilimciler dijital ortamları sosyal, politik ve kültürel fenomenlerin keşfedebileceği alanlar olarak görmeye başlamışlardır (Schneider & Foot, 2004, s. 114).

1990'lı yıllarda internet ve internet teknolojilerinin gelişimiyle birlikte sosyal medya araçları oluşturdukları yeni sosyal alanlar sayesinde sosyal bilimler için yeni bir araştırma nesnesi ve bir veri toplama aracına dönüşmüş ve aynı zamanda da sosyal bilimler metodolojisinin dönüşümü açısından oldukça önemli hale gelmiştir (Snee vd., 2016, s. 2; Karakaya, 2019, s. 41). Düşük maliyetli olması, erişim kolaylığı ve büyük ölçekli araştırmalara olanak tanınması gibi nedenlerle bir süredir web tabanlı anketler araştırmacılar için değerli bir kaynak haline gelirken; çevrimiçi görüşmeler ve çevrimiçi odak grup görüşmeleri de bir veri toplama aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Snee vd., 2016, s. 68). Araştırmacılar aynı zamanda çevrimiçi araçlardaki bloglar (Bonfim, 2020, s. 492), tartışma grupları ve forumlardaki yorumları da araştırmalarına dahil ederek veri toplamaya başlamışlardır (Snee vd., 2016, s. 5). Sosyal medya araçlarının hızla gelişimi ve yeni bir toplumsal alan üretmeleri sonucu sosyal bilimler kaçınılmaz olarak dijital araçları kullanmaya başlamışlardır. Ancak büyük ölçekli anketler ve

deneyler yapmak için veri madenciliği veya Twitter, Instagram vb. platformların verilerini kullanarak bunlardan yararlanan nicel sosyal bilimcilerin aksine nitel sosyal bilim araştırmacıları henüz tam olarak bu olanakları kullanma eğiliminde değildir (Bonfim, 2020, s. 492). Aynı zamanda bu süreç nitel sosyal bilimlerin doğasına aykırı olarak düşünüldüğü için ciddi şekilde eleştirilere de maruz kalmaktadır. Ancak bugün insanın kendini ifade etme ve dünyayı anlamlandırma biçimlerini düzenleyen dijital sosyal alanlar nitel sosyal bilimciler için de önemli bir veri kaynağı oluşturmakta ve yeni dijital unsurların nitel araştırma sürecine yaratıcı bir şekilde entegre edilmesi gerekliliği ciddi bir şekilde tartışılmaktadır (Bağcı, 2016; Franken, 2022).

Teknolojinin gelişmesi, yaşam biçimlerinin dönüşümü ve genel olarak toplumsal yapıdaki değişimler nitel araştırmalardaki yöntemsel yaklaşımı da etkilemektedir. Nitel araştırmaların önemli bir özelliği, birden fazla desenin bir arada kullanılmasına izin vermesi sebebiyle farklı yaklaşımlar geliştirmede pratik olmasıdır. Nitel araştırma desenlerinden gömülü teori (GT) de kavramsal düşünme ve teori oluşturma yaklaşımıyla yakından ilişkilidir (Glaser & Strauss, 2006). Hakkında çok az şey bilinen veya keşfedilen potansiyel öncüller ile faktörlerden yeni bir teori üretmede daha pratik, aynı zamanda keşfedici olması sebebiyle nitel yöntem desenlerinden GT bu çalışmanın esas konusunu oluşturmuştur. GT hem keşfedici yönüyle hem de gerçeklikle ve birbiriyle ilişkili natüralist bir paradigmayla araştırmacıyı konuya bağladığı için yaklaşım geliştirmede önemlidir. “Bir bilimin paradigmasının temel varsayımlarını, cevaplanması gereken önemli soruları veya çözülmesi gereken yanları, kullanılacak araştırma tekniklerini ve bilimsel araştırmanın neye benzediğine dair örneklerin” algılanması (Neuman, 1991, s.57), hızlı bir şekilde ele alınması, aynı zamanda pozitivist, yorumlayıcı ve eleştirel olmak üzere üç paradigmaya dayanan özelliğiyle GT bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. GT'nin dijital tekniklerle daha da somutlaşan yanı, aynı zamanda nesnel değer yargılarına ilişkin anlayıcı ve eleştirel bir yaklaşımının olması bir araştırma deseni olarak onu öne çıkarmaktadır. i) Yaşamsal, folklorik veya dijital kültürel formların inceleme konusu olması, ii) arkeologların bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) veya dijital teknoloji ile sahip olduğu temel ilişkileri araştırarak, bu tür yeniliklerin arkeolojinin gerçekleştirildiği, çok temel yöntemler üzerindeki etkisini değerlendirmesiyle, iii) nihayetinde de çevrimiçi veya dijital teknik ile teknolojilerin kullanılması, araştırma verilerinin toplanıp analiz edilmesi neticesinde sırasıyla dijital etnografi, dijital arkeoloji ve GT'de yeni bir perspektif oluşmuştur.

Nitel sosyal bilim araştırmalarında dijital araçlarla veri toplama süreci bugün ilkel sayılabilecek düzenli ekran görüntüsü alma ve seçilen kullanıcıların Twitter yayınlarını düzenli olarak arşivleme gibi teknikler kullanılarak başlamıştır (Snee vd., 2016, s. 21). Bugün nitel veri elde etme ve analizi için onlarca program geliştirilmiştir (Wikipedia, tarih yok). Bilgisayar destekli nitel veri analiz programları (CAQDAS) olarak adlandırılan bu programlar geçmişe yönelik taramalar ya da anlık veriye erişme özellikleri nedeniyle nitel sosyal bilimciler için büyük miktarda veriye erişim olanağı tanımaktadır. Ancak nitel araştırmalarda kullanılan programlar nicel araştırmalarda kullanılan programlar gibi otomatik olarak veriler üzerinde çalışmamakta, araştırmacının yönlendirmesi ve müdahaleleriyle sonuca ulaşılmaktadır (Coşgun İlgar & İlgar, 2014, s. 47).

Bilgisayar destekli nitel veri analiz programları nitel araştırma yönteminde sıklıkla kullanılmaktadır. Bütün nitel yöntem desenlerinde benzer yazılım ve araçlarla sanal toplumsallıkların analiz edilebilmesi için veriler dijital ortamlardan toplanabilmektedir. Dünya nüfusunun önemli bir kısmının internet kullanıcısı olduğu bugünün dünyasında dijital teknolojilerin ortaya çıkardığı yeni yaşam biçimleri ve yeni kamusalıklar dijital ortamlarda oluşan insan etkileşimlerinin ve bu alanlarda üretilen kültürlerin analiz edilebilmesi için verilerin de bu alanlardan toplanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma literatür taraması aşamasıyla başlayan ve literatür taramasından araştırmanın teorileştirilmesine kadar her aşamasının düşünömsel ve karşılaştırmalı olarak aynı anda yürütöldüğü GT deseninde dijital araçların hem bir araştırma hem de bir analiz nesnesi olarak nasıl kullanılabileceğini anlatmayı amaçlamaktadır. Geleneksel derleme yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada, sosyal gerçekliğin verilerin içinde saklandığı ve “her şey veridir” anlayışının hâkim olduğu GT (Charmaz, 2015, s. 57; Şener, 2019, s. 26) araştırma ve analiz sürecinde, değışen toplumsal ve teknolojik koşullar göz önüne alınarak dijital teknikler aracılığıyla sosyal gerçekliğe ulaşabileceği gösterilmektedir. Bunun için de çok sayıda insanın eylemleri, fikirleri ve deneyimleri hakkında bilgi edinmeyi mümkün kılan web sitelerinden, forumlardan ve sosyal ağ sitelerinden, yani genel olarak dijital medya, internet ve bilgi iletişimin hâkim alanından elde edilen verileri kullanma, sosyal araştırmalarda uzun süredir göze batmayan yöntemler geleneği olarak görünmektedir (Nerse, 2020a). Zengin sosyal ve dijital sosyal aktivite/eylem, fikir ve deneyimlere ilişkin verileri derleyen süreç hakkındaki dijital teknikler geleneksel araştırma tekniklerine önemli bir alternatif (ama aynı zamanda potansiyel bir tehdit) teşkil etmektedir. Günümüzde bloglarda veya günlük yaşam hakkında yorum yapılabilmekte, Twitter, Facebook gibi sosyal ağ siteleri sosyal medya için veri yığınları üretmektedir. Veri madenciliği (önceden var olan büyük veri kümelerinin incelenmesi), şirketlerin ve kuruluşların, gelecekteki davranışlarını tahmin etmek için tüketici görüşlerindeki eğilimleri ve tutumları daha iyi anlamalarına olanak tanımaktadır. Dijital teknikler araştırma yürütmede yeni fırsatlar sunarak, özellikle de GT'nin kodlanması sürecinde büyük bir veriye ulaşılmasına (binlerce tweet, ifade, yorum, beğeni), kodlanmasına ve tekrar tekrar kullanılmasına, aynı zamanda da farklı açılardan meydan okunmasına yol açmaktadır. Bu haliyle de dijital veri veya büyük verinin GT deseninde kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin tartışmaların, zaten bu alandaki farklı teorik yaklaşımların da üstüne oturduğunu görmek mümkündür.

2. Gömülü Teori

Barney G. Glaser ve Anselm L. Strauss tarafından 1967'de geliştirilen GT (2006), bazı sosyologlar tarafından Chicago Okulu'nda kullanılan nitel veri analizinin devamı olarak görölsede (Bryant, 2019, s. 8) 1960'larda zayıflayan nitel yöntemler, Strauss'un Chicago okulundaki deneyimi ile Glaser'in nicel yöntemler konusundaki eğitiminin birleşmesi sayesinde yeni bir soluk kazanmıştır (Charmaz & Bryant, 2008, s. 374-375). 1967'de *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* (Glaser & Strauss, 2006) kitabının yayınlanmasının ardından Glaser ve Strauss'un farklı yollar izlemesi nedeniyle GT iki ana kola ayrılırken onların öğrencileri de yaptıkları katkılar ile teorinin gelişimini sağlamışlardır (Morse, 2016; Charmaz, 2015, s. 32). Glaser ve Strauss'un temel metodolojik stratejileri özetlemesinin ardından (Charmaz & Bryant,

2008, s. 375) GT'nin farklı versiyonları ortaya çıkmıştır (Morse, 2016, s. 17). GT yeni gelişmelerle birlikte sürekli olarak kendini yenilemekte ve gelişmektedir. Özellikle bilgisayar teknolojisinin gelişimiyle birlikte hem verilerin toplanması hem de verilerin analizi sürecinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Glaser araştırmacıların içgörülerini köreltebileceği endişesiyle bilgisayar teknolojisinden uzak durmaları konusunda uyarı da (Bryant, 2019, s. 51) özellikle analiz sürecinde bu teknolojilerinin kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır (Morse, 2016, s. 17).

GT'deki farklılaşmalar; i) sorunun belirlenme süreci ve biçimi, ii) araştırmanın yürütülmesi, literatürle ilişkisi ve teorik bilgi düzeyi, iii) katılımcılarla ilişki düzeyi, iv) değerlendirme sürecinde programların kullanımı ve v) kodlama, veri analiz süreci ve biçimiyle ilgilidir. Örneğin, Klasik Gömülü Teori'de (KGT) araştırmacı araştırmadan bağımsız iken, Straussyan Gömülü Teori'de (SGT) araştırmacı aktif rol almakta, Yapılandırıcı Gömülü Teori'de (YGT) araştırmacı ve katılımcının karşılıklı ilişkiyi ortaya çıkarmakta, Feminist Gömülü Teori'de (FGT) ise yanlı davranmak, seçim yapmak durumunda kalmaktadır.

Glaser (1978) tarafından tanımlanan niceliksel analiz odaklı teorik yaklaşımı ifade etmek için kullanılan KGT'de, teorinin somut bir alan için uygun olup olmayacağı (uygunluk); teoriyle profesyonel olarak ilgili olan ve olmayan kişilerin anlama düzeyi (anlaşılabilirlik); somut alanda geniş durumlarda teorinin uygulanıp uygulanamayacağı (genellenebilirlik); zaman içinde ortaya çıkan günlük koşullara göre değişiklikleri kontrol etmeye izin verip vermediği (denetim) ölçütleri öne alınmakta “açık”, “seçici” olarak “teorik kodlama süreci” yürütülmektedir.

SGT'de veri toplama ve analizi, kavramlar oluşturma, kategoriler geliştirme, GT'den yöntem bakımından etkilenmektedir. Bu etkilenmeler; örnekleme, sürekli kıyaslama ve analiz yapma, desenleri ve varyasyonları dikkate alma, teori içine sürecin inşa edilmesi, teorik notları yazma, kategoriler arasındaki ilişkilerle ilgili hipotezler geliştirme ve doğrulama, daha geniş yapısal koşulları analize dâhil etme, üçlü niteliksel analizlerde verilerin açık, eksensel ve seçici olarak kodlanması şeklinde görülmektedir.

Charmaz'ın YGT'sinde araştırmacı yansımaları ve karşılıklı bir ilişki konumunda teoriyi zaman, mekân, kültür ve bağlam içinde konumlandırmaya çalışır. Disipline özgü ve hassas kavramlara dikkat edilerek, büyük miktarda veriyi sentezlemek için satır satır kavramsal ve odaklanmış kodlama yapılır. Wuest (1995) tarafından ortaya konulan FGT ise, erkek egemen önyargıların ortaya koymak ve kadınların sesini duyurmak hedeflenmiştir. Wuest, FGT'yi SGT ve YGT üzerine inşa etmiş, gerçekliğin çoklu tanımlamalarında postmodern epistemoloji ile GT'nin tutarlı olduğunu savunmuştur. Wuest bu üç teorik bakış arasından herhangi bir tercihte bulunmamış, her birinin metodolojik unsurlarını feminist teori ile birleştirmek suretiyle seçim yapmış ve bu birlikteliğin önemini vurgulamıştır (Bulduklu, 2019, s. 7-8; Evans, 2013; Fernandez, 2012).

Gelişen özellikleriyle GT'nin değişimi dijital sosyal dünyaya ayak uydurmasına da olanak sağlamaktadır. Charmaz'ın YGT'si araştırmacı yansımaları olması, karşılıklı bir ilişki konumunda teorinin zaman, mekân, kültür ve bağlam içinde konumlandırılabilme özellikleriyle disipline özgü ve hassas kavramlara duyarlı olmayı sağlamakta, dijital tekniklerle uyumlanabilmektedir. Büyük miktarda veriyi sentezlemede kavramsal ve odaklanmış kodlama sosyal medya alanlarından tweet, yorum, içerik ve beğeniler gibi

büyük verilerin derlenmesinde kullanılmaktadır.

GT'nin farklı türlerinde araştırma süreci, verinin toplanması ve derlenmesinde farklılıklar görülecektir. Glaser ve Strauss teori ve araştırma arasındaki bölünmeye karşı çıkmış, nitel verilerin analizine rehberlik eden esnek bir strateji geliştirerek nitel araştırmalar ile teori geliştirilebileceğini öne sürmüşlerdir (Charmaz & Bryant, 2008, s. 374). GT, fenomenlerin ana niteliklerini ve değişimin yörüngesindeki etkileşimleri tanımlamakta, elde edilen bulgulardan kavramlara ve orta boy teorilere ulaşma imkânı sağlamaktadır (Morse, 2016, s. 13-14). Araştırmacı araştırma boyunca yeni kavram ve kategoriler üreterek verilerin içinde gömülü olan teoriyi ortaya çıkartır (Glaser & Strauss, 2006, s. 2; Ilgar & Ilgar, 2013, s. 206).

GT'de en çok tartışılan konulardan biri teorinin anlamına yöneliktir. Glaser ve Strauss (2006, s. 32) teoriyi karşılaştırmalı analiz ile sürekli gelişen bir süreç olarak; Strauss ve Corbin (1998, s. 15) ise "bir olguyu açıklamak ya da hakkında tahminde bulunmak için kullanılan ilişkinin ifadeleri ile ilgili bütüncül bir çerçeve olarak kurulan gelişmiş bir kavramlar kümesidir" şeklinde tanımlamışlardır. Ancak sonraki çalışmalarda teori "1) ampirik bir genelleme, 2) bir kategori ya da çekirdek değişken, 3) bir eğilim, 4) bir sürecin açıklanması, 5) değişkenler arasındaki ilişki, 6) bir açıklama, 7) soyut bir kavrayış ve/veya 8) tanımlama" olarak ele alınmıştır (Charmaz, 2015, s. 337). Bilim insanının günlük yaşamdan görüşme ya da gözlem yoluyla topladığı verileri teorileştirmesi GT'nin nihai amacı olsa da (Morse, 2016, s. 18), sonraki çalışmalarda GT ile araştırma yapanlarda teori oluşturma anlayışlarının farklılık gösterdiği ve teori üretmek yerine tanımlamayı tercih ettikleri görülmüştür (Charmaz, 2015, s. 338).

Dijital teknolojilerin bireylerin ve toplumların hayatlarında meydana getirdiği değişim ve sosyal gerçekliği yansıtmaya biçimleri sosyal bilim araştırmalarında dijital araçların kullanımını önemli bir konuma yükseltmiştir. Bireylerin özellikle sosyal medya üzerinde kurdukları etkileşimler bu araçlar üzerinde sosyal gerçekliğin izlerinin sürülebileceği anlamına geldiği için bu alanlar sosyal bilim araştırmaları için önemli bir kaynak haline gelmiştir (Karakaya, 2019, s. 38). Dijital ortamlarda araştırma yapılması hemen her nitel araştırma için uygulanabilmektedir. Durum analizi, sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji, etnografi, GT gibi pek çok yaklaşım dijital araçlarla veri elde etme ve analiz etme işlemini uygulamaktadır (Snee vd., 2016, s. 5; Dohan & Sánchez-Jankowski, 1998; Talip vd., 2017). GT rehberliğinde dijital ortamlarda araştırma yapmak geleneksel yollarla araştırma yapmakla benzerlikler göstermektedir. Araştırmanın devamında literatürde yer alan çalışmalara dayanarak GT'de dijital teknolojilerin nasıl kullanıldığı gösterilmektedir.

3. Gömülü Teoride Dijital Teknolojileri Kullanmanın Sistematiği

3.1. Araştırma Sürecine Başlamak

GT ile araştırma yapmak birbirleriyle eş zamanlı olarak ilerleyen üç süreci içermektedir. GT'nin süreç içerisindeki değişimine bağlı olarak farklılaşması literatürün incelenme ve araştırmaya dahil edilmesiyle ilgili farklı görüşler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu görüşlerden biri araştırmaya başlamadan önce literatür taraması yapılması, örneklemin seçimi ile soruların hazırlanması aşaması iken, bir diğeri de saha sürecinden sonra literatürle ilişkilendirme durumudur. Veri toplama süreci bu çerçevede değerlendirilmektedir. Başta literatür incelenmiş olsa dahi veri toplama

sürecinde yeni durumların ortaya çıkması, literatür taramasına geri dönülmesini ya da örneklem ve soruların yenilenmesini gerektirdiğinden yine farklı tartışmaları ortaya çıkarabilmektedir. Nihayetinde literatür, sahaya çıkma, veri toplama, kodlama, analiz süreçlerine ilişkin farklı tartışmaların geliştiği görülmektedir.

Her dört GT yaklaşımında; strateji, araştırma sorunu, örneklem belirleme, saha süreci, katılımcılarla ilişki düzeyi, araştırmada literatür kullanımı ve teorileştirme, kodlama pratiği, analiz ve değerlendirme aşamaları birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple, çalışmamızda da söz konusu ayrımlar ve sıralama literatürde genel hatlarıyla ele alındığı şekliyle değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmede Hunter ve diğerlerinin (2011) ele aldığı çalışmadaki karşılaştırmadan yararlanılmıştır.

3.1.1. Literatür Taraması

Glaser ve Strauss ilk kitaplarında teorik konu ve hipotezlerin mevcut çalışmalardan türetilerek sahada doğrulamaya tabi tutulduğu klasik varsayımsal-tümdengelimli araştırmaya karşı çıkarak araştırmacının önceki teorik bilgilerini askıya alarak teoriyi tamamen sahadan elde etmeleri fikrini benimsemişlerdir (Bryant, 2019, s. 16). GT'nin nihai amacının teori geliştirmek olduğu görüşünde olan teorisyenler araştırma öncesinde literatür taraması yapmanın araştırma sürecinde yeni kavram ve bakış açılarını engelleyeceği düşüncesiyle karşı çıkmışlardır. Bu isimler veri temelli bir teori geliştirilmek isteniyorsa, araştırmacıyı yönlendirmesi muhtemel olan literatür taramasından uzak durulması gerektiği fikrini savunmuşlardır (Baş & Hatemoğlu, 2013, s. 71).

Sonraki çalışmalarında Glaser ve Strauss da bu iddialarından vazgeçerek araştırmacının teorik duyarlılığını geliştirmek için hâlihazırda var olan teori ve modellere de dayanılması gerektiğini kabul etmişlerdir (Bryant, 2019, s. 16). Önceki teori ve çalışmaların taramasının çalışmadaki teorik duyarlılığı ortadan kaldıracığı anlayışına karşı çıkan araştırmacılar, araştırmacının sahaya tamamen bilgisiz şekilde çıkmasının araştırmayı yanlış yönlendireceğini savunurlar. Merriam (2015, s. 73), kendi kişisel çalışmalarından araştırma öncesi literatür taramasının araştırma problemini ve aynı zamanda çalışmanın yürütülmesiyle ilgili kararları şekillendirerek teori geliştirme çalışmasını bile yönlendirdiği sonucunu çıkarmıştır. Berg (2002, s. 246) ise araştırma öncesinde literatür taramasının GT'de tümdengelim yaklaşımını kullanarak veriler arasında karşılaştırma yapılmasına olanak sağlayarak tümevarım ve tümdengelim yaklaşımlarını birleştireceğini ve bu sayede elde edilen verilerle oluşturulan kategorileri temellendirmeye ve bağlantılandırmaya izin vereceği anlayışını taşır. GT'de literatür taraması üzerine yapılan tartışmalar araştırmacının teorik duyarlılığını etkileme ve araştırmacıyı yönlendirme ihtimali üzerinden sürdürülmektedir.

Bir araştırmaya başlamadan önce “konu hakkında halihazırda bilinenler, konuya hangi kavram ve teorilerin uygulandığı, konuya hangi araştırma yöntemlerinin uygulandığı, konu hakkında ne tür tartışmaların olduğu ve nasıl çalışıldığı, eğer varsa sunulan kanıtların sorunlarının neler olduğu ve konuyla ilgili araştırmaya katkıda bulunanların kimler olduğunun” (Bryman, 2012, s. 8) tespit edilmesi açısından literatür taraması önemlidir. Ancak literatür taraması; yapılan tüm çalışmalara erişilmesi, araştırma sorusuyla ilişkisinin tespit edilmesi açısından son derece karmaşık ve zorlu

bir süreçtir. Bu karmaşanın ortadan kaldırılması için dijital ortamlardaki veri tabanları oldukça kullanışlıdır. Araştırma sorusu, anahtar kelimeler ya da araştırmacıların isimleri ile araştırma yapılabilmesini sağlayan Google Akademik, ResearchGate, Dergipark, Scopus gibi uygulamalar geniş kapsamlı literatüre ulaşmanızı sağlayan yazılımlar sunar. Konu hakkında yapılmış çalışmalar belirlendikten sonra Citavi, Endnote, Mendeley ve Zotero gibi literatür düzenleme programları ya da MAXQDA (2020) ve NVivo (2021) gibi bilgisayar destekli nitel veri analiz programları aracılığıyla düzenli ve geniş kapsamlı literatür taraması yapmak mümkün olduğu gibi GT'nin her aşamasında uygulanan karşılaştırma işlemi de uygulanabilmektedir. Literatürün, verilerin, memoların (alan notları), kodların ve kategorilerin sürekli olarak karşılaştırılması araştırmanın düşünömsel olarak ilerlemesine ve araştırmacının teori geliştirme hassasiyetine katkıda bulunur (Neill, 2006, s. 259). Literatür, veriler, memolar ve kodlar arasında bağ kurmayı sağlaması açısından bilgisayar destekli nitel veri analiz programları oldukça kullanışlıdır. Bu programlar ayrıca GT araştırma sürecinin her adımında araştırmacının yükünü azaltmaktadır.

Çalışmamızda da önemsendiği üzere dijitalleşmenin nitel yöntem desenlerinden GT'ye etkisi hem bir araştırma nesnesi hem de metodolojik bir araç olarak yorumlanan dijitalin zorlukları ve fırsatlarıyla ilgilidir. Farklı disiplinlerden (ör. sosyoloji, eğitim ve siyaset bilimi) ve araştırma alanlarından (ör. toplumsal cinsiyet ve cinsellikler ve medya ve iletişim), dijital sosyoloji, dijital toplum ve dijital üzerine geniş düşünme biçimleriyle meşgul olan araştırmacıların bir araya gelmesi de teorik perspektifi zenginleştirmektedir. “Dijital yöntem ve teknikler” ile hem veri toplama, içerik analizi, değerlendirme hem de geleneksel yöntemlerin yanı sıra yalnızca dijital alandan toplanabilecek literatür bilgisi kastedilmektedir. Dijital gömülü teorik perspektifin zenginleşmesine ilişkin literatür bilgisi ve yansımalar;

- Dijital araştırmalara teorik, epistemolojik, metodolojik, ontolojik ve etik yansımalar,
- Dijital araştırmanın disiplinler arası etnografik çalışmalar üzerindeki etkileri,
- Dijital bağlamlarda içerik analizinin yeniden keşfi,
- Dijital sosyal ağ analizi: Sosyal ağ verilerinin analizi için yöntemler ve araştırma sorularının türleri,
- Dijital araştırmalarda teknolojik olanakların, altyapıların, algoritmaların ve cihazların rolü,
- Teknolojik altyapılardan kaynaklanan dijital eşitsizlikler ve ayrımcılıklar
- Hesaplamalı sosyal bilimler ve eleştirel teori gibi farklı şekillerde veri toplama ve analiz süreciyle de ilişkilendirilebilir.

Dolayısıyla dijital sürece doğru gelindiğinde farklı formlarla literatürün değerlendirildiği ve teorik perspektifin zenginleştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Teknolojiler, senaryolar, nesnelere, süreçler, ilişkisel ve etkileşimsel yapılar biçimindeki dijital; kültürü, toplumu, insan deneyimini ve sosyal dünyayı anlamakta hızlı veri toplama ve analiz için toplumsal anlamaya yarayan uygulamalara, sembollere ve paylaşılan anlamlara ihtiyaç, merkezi bir önem kazanmaktadır. Bu durumda, literatür bilgisi de çevrimiçi ve çevrimdışı, gerçek ve sanal, maddi ve maddi olmayan, eski ve yeni ayrımlarıyla değerlendirilmektedir. İnternetin günlük hayatımıza girmesi

hem kasıtlı hem de kasıtsız olarak üretilen dijital verilerin (örneğin, sosyal medya gönderileri, anlatılar, hikâye anlatımı, arama motoru sorguları, telefon görüşmeleri ve bankacılık etkileşimleri) hacmini ve çeşitliliğini önemli ölçüde artırırken, sosyal fenomenleri araştırmak için yeni metodolojik kaynak bilgisi de sağlamakta ve bizi geleneksel sosyal araştırma yöntemlerini yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Aynı zamanda, dijitalleşme bir dizi teorik ve metodolojik sorunu da gündeme getirmektedir.

3.1.2. Örneklem veya Teorik Örneklem Süreci

GT rehberliğinde araştırma yapan bir araştırmacı araştırma sürecine başlamadan önce araştırma probleminin hedefine yönelik olarak tüm nitel araştırma desenlerinde kullanılan ancak GT için ayırt edici bir nitelik taşıyan teorik örneklem tekniği ile örneklem seçimini yapar (Charmaz & Bryant, 2008, s. 375). GT için başlangıç örnekleme olma niteliği taşıyan teorik örneklem, sahaya çıkmadan önce araştırma problemi ekseninde var olan literatürden edinilen bilgiler ve/veya araştırma yapılacak yerdeki koşulların göz önüne alınarak temsil yeteneği güçlü bir örneklemin seçimi olarak araştırmacının araştırma kriterlerini oluşturmasına ve verilere nasıl ulaşacağını planlamasına olanak sağlar (Merriam, 2015, s. 280). Teorik örneklemin amacı, kavram ve kategorileri çeşitlendirmek için gerekli yer ve kişilerin araştırmaya eklenerek olay ve durumların görünür hale gelmesini sağlamaktır (Strauss & Corbin, 1998, s. 201). Ancak araştırma sürecinde elde edilen veriler araştırmacıyı başlangıç noktasında olduğundan farklı bir noktaya taşıyabilir (Charmaz & Bryant, 2008, s. 375). Bu nedenle ilk seçilen örneklem araştırma sürecinde kavramların genişletilmesi ve birbirleriyle karşılaştırılmasını güçlendirmek için değiştirilebilir (Strauss & Corbin, 1998, s. 201). Sahadan elde edilen verilerden çıkan kavram ve kategorilerde eksiklikler görüldüğünde bu eksiklikleri gidermek için elde edilen kavram ve kategorilerle ilişkili olarak örneklem seçimi yenilenebilir (Goulding, 2002, s. 68).

Teorik örneklem, yöntemin kurucularının ilk çalışmalarından kaynaklanan GT yönteminin temel bir özelliği olup (Glaser & Strauss, 2006), KGT, YGT ve diğer durumlara veya eleştirel yaklaşımlara ilişkin teorik yaklaşımlarla dijital alandan veri çekilmek istendiğinde amaçlı örneklem (veya diğer olasılık dışı örneklem biçimlerinden birine) gibi herhangi bir örnekleme geçilebilmektedir. Veri üretiminde anahtar kavramların bilinçli olarak aranması, bir araştırmacının teorik olarak örnekleme başladığına işaret eder (Charmaz, 2015) ve nihai olarak teoriyi oluşturan da bu kavramlar arasındaki ilişkiler şeklinde somutlaşmaktadır. Teorik örneklem, bir GT çalışmasında örneklemin yalnızca ayrı bir aşaması değildir. Ayrıca, çalışmanın farklı aşamalarında kavramsal kategoriler (daha kapsamlı kavramlar) ortaya çıktığında ve araştırmacının teorik yapılar ile kalıpları oluşturan kavram ve kategorileri oluşturmak için karşılaştırmalı veriler üretmesi gerektiğinde diğer örneklem yöntemleriyle paralel ve/veya bunların arasına serpiştirilmiş olarak çalışır (Conlon vd., 2020).

Araştırmacı örneklem seçimi sırasında araştırmanın hedefini göz önünde bulundurarak kaynaklara erişim ve zaman çizelgesini hesaplamalı ve araştırmanın yapılacağı yeri, araştırma süresini ve kimlerle görüşüleceğini net bir şekilde belirlemelidir. Sosyal medya üzerinde yapılan bir çalışmada en fazla paylaşım yapılan siteler, bloglar, hashtagler ya da gerçek dünyada kişiler arasında tartışmaya, sosyal eyleme ya da yaşam biçimlerine dönüşen durumlar, paylaşımlar araştırmanın örnekleme olarak alınabilir. Ancak araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni durumlar

nedeniyle araştırmacı araştırmannın yerini, süresini ve görüşme yapılacak kişileri değiştirebilir ya da sayısını artırabilir. Bu tamamen sahada elde edilen verilerin kategorik yeterliliklerine bağlı olarak gelişen bir durumdur (Strauss & Corbin, 1998, s. 204). Başlangıçta belirlenen durumdan farklı bir durum gelişmişse araştırmacı araştırma problemi ve veriler temelinde yeni örneklem seçimi yapabilir (Charmaz, 2015, s. 300). Daha net bir ifadeyle teorik örneklem devam eden bir örnekleme sürecidir (Merriam, 2015, s. 78) ve araştırma boyunca GT için anahtar konumda yer alır.

Örnekleme yeni kişilerin eklenmesi ve veri toplama sürecinin ne zaman sonlandırılacağı GT'nin önemli soruları arasında yer almaktadır. GT araştırmacıları bu sürecin teorik doygunluk noktasına ulaşana kadar devam ettirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Araştırmada yeni veri elde edilemediğinde ya da araştırma problemiyle ilgili yeni ana kategoriler ortaya çıkmadığında teorik kategoriler 'doymuş' demektir (Charmaz, 2015, s. 300). Bu durumda araştırmada veri toplamaya son verilir.

Dijital araçlar kullanılarak yapılan bir GT araştırmasında da geleneksel yöntemlerin tümü uygulanabilir. Araştırmaya başlamadan önce her iki araştırma biçiminde de araştırmannın sorusu ya da soruları belirlenir (Bonfim, 2020, s. 493). Bu sorunun ya da soruların cevabını almak için GT'de uygulanan teorik örnekleme tekniği dijital araçlarda da uygulanır (Muyyle, Moenaert & Despontin, 1999). Forumlarda, bloglarda ya da diğer paylaşım sitelerinde araştırma problemine uygunluk açısından ön araştırma yapılarak teorik örnekleme tekniğine uygun şekilde araştırmannın örnekleme seçilir (Roberts & Zietsma, 2018, s. 9-10).

Dijital araçlarla çalışma yapmanın en büyük avantajlarından biri geriye dönük araştırmaların yapılabilmesine olanak sağlamasıdır. Massa'nın (2013) çevrimiçi topluluklar üzerine yaptığı çalışmasında geriye dönük incelemenin önemli bir örneği görülebilir. Araştırmada sıklıkla geçmişe yapılan vurgular varsa ve teori oluşturma için araştırmayı etkileyecek nitelikteyse araştırmacı yeni bir örneklem seçerek geçmişe dönük araştırma da yapabilir. Bu yönüyle dijital ortamlarda araştırma yapmak hem geriye dönük verilerin hem de eşzamanlı verilerin kullanılmasına ve gerçek dünya ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine de olanak tanımaktadır (Bonfim, 2020, s. 495). Glaser ve Strauss (2006, s. 162) da romanların ya da gazete yazılarının bir çağın, sınıfın ya da ülkenin değişen şartlarını yansıtmaları bakımından GT için birer veri kaynağı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu bakımdan dijital araçlardaki her türlü doküman da toplumsal gerçekliğe erişmek için kullanılacak veri niteliği taşımaktadır.

3.2. Sorular

Glaseryan ve Straussyan GT yaklaşımlarındaki farklılaşma alanlarından biri de araştırma soruları hakkındadır. Glaser'in boş bir zihinle sahaya çıkılması anlayışını benimseyen teorisyenler, araştırma sorularının da tarafsız olmasını; Strauss'un araştırmaya genel bir fikir üzerinden başlanması anlayışını benimseyen teorisyenler ise yapılandırılmış sorularla sahaya çıkılması gerektiği fikrini savunurlar (Jones & Alony, 2011, s. 5). GT'de ilk başlarda araştırma soruları önyargıya neden olacağı düşüncesiyle reddedilirken, Glaser ve Strauss'un öğrencilerinin sonraki çalışmalarında araştırmaya yapılandırılmış sorularla başlama anlayışı kabul edilmiştir (Bulduklu, 2019, s.8). İlerleyen yıllarda Glaser ve Strauss'un öğrencileri tarafından benimsenen bu tutumun dijital veriyle çalışılan araştırmalar için de geçerli olduğunu belirtmekte

fayda var. Nitekim Nerse'nin (2020b) "Wall Street'i işgal hareketi"ne ilişkin sosyal medya verileri üzerinden yaptığı çalışmasında olduğu üzere, işgal hareketinin temel sebebi ve arkasında yatan sebepler için biraz literatür bilgisine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Ayrıca hangi hashtag veya ifadelerle çalışılacağımlı belirlemek için de literatür bilgisi gereklidir.

GT'de örneklem seçimi gerçekleştirildikten sonraki süreç katılımcılara yönlilecek soruların ya da dijital ortamlarda toplanacak verilere yönelik soruların belirlenmesidir. Araştırmacı araştırmasına başlamadan önce temel araştırma problemiyle ilgili sorularını belirler. Bu sorular bazen katılımcı tarafından cevaplanmak istenmeyebilir ya da katılımcı kısa cevaplarla soruyu geçiştirmeye çalışabilir. Bu durumda katılımcının endişesini anlamaya yönelik olarak farklı sorular yönlilebilir. Bazen de araştırmacı katılımcının verdiği bilgilerle ilgili olarak daha detaylı bilgi edinmek isteyebilir. Bu durumda da görüşme esnasında yeni soruların yer alması mümkündür. GT'de araştırma ve analiz süreci birbirleri ile eşzamanlı yürütüldüğü için ortaya çıkan yeni kavram ve kategorilerle bağlantılı olarak da başlangıçtaki görüşme sorularına yenileri eklenebilir ya da başlangıçtaki soruların araştırma problemi ile ilişkisi olmadığı anlaşılırsa bu sorular sonraki görüşmelerde veri toplama işlemi yeni sorularla devam ettirilir (Tanyaş, 2014, s. 30). Araştırmanın farklı aşamalarında araştırmanın problemine yönelik yeni temel sorulara ihtiyaç duyulduğunda bu yeni sorular görüşmelerin, gözlemlerin ya da diğer doküman incelemelerinin rehberliğinde oluşturulur (Charmaz, 2015, s. 154; Strauss & Corbin, 1998, s. 78).

Herhangi bir GT çalışmasında amaç, ortaya çıkan teorik yapıyı büyük ölçüde açıklamak için tam olarak bağlamsallaştırılan ve boyutlandırılan tüm kilit kategorilerle verilerin teorik doygunluğuna ulaşmaktır. Klasik, Straussyan, eleştirel veya dijital olsun, tüm GT varyantlarındaki teorik doygunluk, kavramları, kategorileri ve teoriyi inşa etmek için görüşme veya dijital veri çekme sürecinde esneklik, yaratıcılık ve refleksivite gerektirir. Bu nedenle, görüşmecı farklı derecelerde verilerin (görüşülen kişilerle birlikte) bir "ortak yapıcısı" olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü araştırmacı, verilerdeki kavramları duyarlı hale getirmek ve araştırmanın gidişatını yönlendirmek için bilgi ve içgörü kullanma kapasitesine sahip olmalıdır. GT'de veri toplama süreci, katılımcının rolüyle birlikte katılımcıların ifadelerini birleştirerek, bilginin inşasında aktif olarak konumlandırır. Dolayısıyla, bunun için de araştırma sorularının araştırmacının perspektifi ve yönelimlerine doğru karşılıklılık ilişkisinde ele alındığı görülmektedir. Bu durum, ister görüşme tekniğinde, dijital veri çekilen platform veya alanda olsun araçların kullanıldığı araştırmalarda elde edilen veriler ışığında başlangıçta oluşturulan araştırma sorularının genişletilmesiyle de devam edebilir (Roberts & Zietsma, 2018, s. 11).

3.3. Veri Toplama Teknikleri

Geleneksel GT araştırma sürecinde karşılaşılan her durum ve olay veri olarak kullanılabilceğı için "her şey veri" olarak kabul edilir. Dolayısıyla geleneksel anlayışla sürdürülen GT, temel olarak araştırmacının araştırma evreninde katılımcı gözlem yapmasını gerektirir (Mayring, 2011, s. 109-110). Araştırma yapılan yerin fiziki ve sosyal şartları, toplanan dokümanlar, belgeler, araştırmacının gözlemleri, yaşadığı olaylar ve görüşmeye katılan kişilerin hayat hikâyeleri, sosyal gerçekliği anlama biçimleri, sahip oldukları davranış kalıpları gibi her şey veri olarak kullanılabilir (Charmaz, 2015, s.

22). Charmaz (2015, s. 96), Gioia ve Reay gibi pek çok teorisyen derinlemesine ya da yarı yapılandırılmış görüşmeleri kendi teorilerinin özü olarak görseler de GT sadece görüşme odaklı olarak düşünülemez (Bonfim, 2020, s. 494). GT eğer “her şey veridir” esasına dayanıyorsa dijital ortamlardaki paylaşımlar da bu verilerin içine girmektedir. Çevrimiçi alanlardaki her türlü paylaşım başlangıç sorusu ya da sorularına bağlı kalınarak GT için bir veri niteliği taşımaktadır. Çünkü tüm araştırmalarda olduğu gibi GT’de de asıl önemli olan nereye varmak istediğinizle ilgilidir (Bonfim, 2020, s. 493).

Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yaklaşım olan GT’de görüşme tekniği (veya son yıllarda dijital teknik) tek başına veya diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanılabilir (Bryant & Charmaz, 2008; Charmaz, 2015; Corbin & Strauss, 2006). Derinlemesine görüşme tekniği ile yapılan GT araştırmalarında, görüşme sırasında katılımcının tavır ve davranışları, kullandığı metaforlar, mimikler gibi her türlü ayrıntının veri olarak kullanılmasına ve bu verilerin birbirleriyle karşılaştırılmasına olanak sağlar. Çevrimiçi araştırma sürecinde ise tüm yazılı paylaşımlara ek olarak büyük küçük harfle yazma, emoji kullanma, fotoğraf ya da video gibi tüm görseller veri olarak değerlendirilir, ancak burada dikkat edilmesi gereken durum yazılı ya da görsel paylaşımların sesli ifadelerden farklı anlamlara gelebileceğini unutmamak ve bu hayati unsurları koruyarak analiz yapmaktır (Bonfim, 2020, s. 498).

Yöntem, “veriye temellendirilmiş kavram ve teori” oluşturmada kullanılan bir dizi prosedür ve tekniği içerir. GT’de veri toplama ve analiz birlikte ilerler. Üretilen verilerde ortaya çıkan kavramlar, daha fazla veriyle nereye gidileceğini, kimden daha fazla veri toplanabileceğini ve verilerin hangi amaç için rehber olarak kullanılacağını gösterir (Bagnasco vd, 2014). Verilerden kavram ve teori oluşturmaya yönelik bu örnekleme biçimi, yukarıda da belirtildiği üzere teorik örnekleme olarak bilinir.

Bilgisayar destekli nitel veri analiz programları ya da sosyal medya araçlarının kendi veri toplama araçları sayesinde dijital ortamlarda devasa veri yığınlarına ulaşmak mümkündür. Bu araçlar sayesinde çok kısa sürede ister geçmişe yönelik ister eş zamanlı olsun ses, görüntü, sosyal medya paylaşımları, e-posta içerikleri de dahil çok sayıda veriye erişmek mümkündür. Özellikle teorik örnekleme tekniği ve GT’nin süreç içinde örnekleme değiştirmeye olanak tanıyan doğası dijital araştırmalar için en uygun yaklaşımlar arasında yer almasını sağlamaktadır. Örneğin, Twitter üzerinde yapılan tartışmalar sıklıkla farklı hashtagler üzerinden yürütülebilmektedir. Bu nedenle araştırma sürecinde tartışmanın farklı bir hashtage kayması araştırmanın sonlandırılmasına gerek duyulmadan yeni bir örneklem seçilerek araştırmaya devam edilmesini sağlamaktadır. Örneklemin seçilmesinin ardından veriler günlük, haftalık veya aylık olarak indirilmesiyle eş zamanlı olarak araştırmanın analiz süreci de başlatılmış olur. Üzerinde araştırma yapılacak paylaşımlar, kişiler, gruplar vb. teorik doygunluğa erişilene kadar genişletilir ve teorik doygunluk elde edildiğinde veri erişimine son verilir (Muyyle, Moenaert & Despontin, 1999, s. 145). Şahin (2022), çocuk haczi uygulamalara ilişkin farklı taraflarca olumlu ve olumsuz (#ÇocukHaczi, #Çocukİcrası gibi) olarak kabul edilen hashtagleri/ifadeleri derlediği çalışmasında 1678 farklı cevabı (ifadeyi) kodlamıştır. Kodlama sürecinde açık, eksensel ve seçici olmak üzere üçlü sıralamayı kabul eden SGT yaklaşımını analizde kullanmıştır. Sosyal medya ortamı Twitter’dan çekilen büyük verinin değerlendirme sürecinde yine kodlama, kategorileştirme ve temalara varma gibi geleneksel usul kullanılmıştır.

Kategorileştirilen benzer ifadelerin frekans değerleri ifade ağırlıklarını verecek şekilde yine program (NVivo) yardımıyla çekilmiştir. Büyük verinin GT deseniyle değerlendirilmesi süreci büyük hız ve avantajlar sağlamaktadır.

2011 ve 2012 yılları arasındaki verileri kapsayan çalışmada Nerse (2020b, s. 618) 209.759 tweeti incelerken, Şahin (2022, s. 82) tarafından yapılan çalışmada ise iki ayrı hashtag üzerinden atılan 20.381 tweet NVivo programı aracılığıyla elde edilmiş ve aynı program aracılığıyla analiz edilmiştir. Dijital ortamlar dışında bu büyüklükte bir veri elde etmek oldukça maliyetlidir. Bilgisayar destekli nitel veri analiz programları ile hem zaman hem de para açısından büyük çaplı verileri elde etmek daha az maliyetli hale gelmiştir. Bilgisayar destekli nitel veri analiz programlarının çoğunda web sayfaları, Twitter ile YouTube verileri doğrudan veri olarak programa aktarılabilir (MAXQDA, 2020(b); NVivo, 2020).

GT'nin tüm versiyonlarında kodlama işlemi ilk verilerin elde edilmesiyle birlikte başlatılır (Charmaz & Bryant, 2008, s. 375). Görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırmalarda ilk görüşme bittikten sonra görüşmenin çözümlemesi yapılarak kodlama aşamasına geçilirken, çevrimiçi araştırma tekniğinde de araştırma süreci devam ederken ilk veri setlerine erişimle birlikte kodlama işlemine geçilir. Roberts ve Zietsma'nın (2018) 14 ay süren veri toplama sürecinde, araştırmacılar haftanın 10 saatini araştırma verilerinin analizi, memo yazımı ve karşılaştırma yapmak için harcadıklarını belirtmişlerdir. Veriler ve kodlar arasındaki karşılaştırma sonrasında araştırma doygunluk seviyesine ulaşana kadar araştırmacı sürekli olarak veri tabanına tekrar tekrar dönmek zorundadır (Dohan & Sánchez-Jankowski, 1998, s. 4).

3.4. Memolar

Memolar, araştırmacının informel dilde yazdığı, yaşanan olayları sonraki günlerde hatırlamak için kullandığı kısa, hatırlatıcı notlardır. Araştırmacının kendisiyle konuşmasını sağlayan bu notlar aynı zamanda kodlama yaparken ve kategori geliştirirken kullanılır (Çelik & Ekşi, 2015, s. 75). Memolar görüşülen kişinin durumu, söylemlerine ilişkin araştırmacının düşünceleri, sosyal medya paylaşımlarındaki dikkat çeken unsurlar (büyük küçük harf kullanımı, emojiler, avatarlar vb.), araştırma sürecinde araştırma alanını, nesnesini etkileyebilecek siyasi, ekonomik, toplumsal olaylar, paylaşımlarda adı geçen kişiler hakkındaki bilgiler vb. ile gerçek dünyada ya da dijital ortamlarda gözlemlenen olaylardan ya da önceki literatürle benzerlik ve farklılıkların kıyaslanmasını da içerebilir. Araştırma sırasında yazılan memolar araştırmada elde edilen verileri destekleyici olabileceği gibi araştırmacının karşıt düşüncelerini de ifade edebilir.

Araştırmacı, araştırma sırasında yazdığı memolarla kendi fikirlerini tartışarak bakış açısını genişletir, yeni fikirler elde edebilir ve bu fikirler ışığında araştırmanın işleyişini değiştirme kararı alabilir. Araştırma sırasında ayrıntılı bir şekilde ve gerekçeleriyle birlikte yazılan memolar sayesinde araştırmanın içeriğinde değişikliklere gidilebilir. Memolar araştırma sürecinde yol gösterici olarak işlev görürken aynı zamanda Goulding'in (2002, s. 65) deyişiyle "yeniden dönülebilen fikir bankaları" olarak yaşanan olayların sonraki günlerde hatırlanmasını ve üzerinde tekrar düşünülmesini sağlayarak araştırmacının sürekli olarak verilerle ilişki içerisinde olmasını sağlar. Memolar, veri toplama, analiz, kategori oluşturma süreci de dahil tüm araştırma boyunca araştırmacının iç sesi olarak işlev görür.

Memolar okurla iletişim kurmanın aksine araştırmacının kendisiyle konuşmak, bakış açısındaki eksiklik ve sorunları tespit etmek için yazdığı notlar olduğu için paylaşım dışı tutulabilirler, fakat verinin işlenmesi aşamasında daima başvuru kaynağı olarak memo yazımı zorunludur (Charmaz, 2015, s. 259).

Memo yazımı aynı zamanda GT'nin en önemli aşamalarından biri olan karşılaştırma sürecinde araştırmacının aşamasına, amacına ve kodlama türüne bağlı olarak içerik, kavramsallaştırma derecesi ve uzunluk bakımından farklılık gösterir ve araştırma sonunda yazılan makale, kitap vb. aktarılmadığı için araştırmacı istediği biçimde bu memoları tutabilir. Memolar araştırmacının tercihinin göre bilgisayar programı, renkli kartlar, klasör veya not defteri şeklinde olabilir (Strauss & Corbin, 1998, s. 220), ancak bilgisayar destekli nitel veri analiz programları araştırma sürecinde memo oluşturulmasına ve bu memoların verilerle karşılaştırma yapmaya olanak tanıyan özellikleri sayesinde bu süreci oldukça kolay bir hale dönüştürmüştür

3.5. Kodlama

Strauss ve Corbin (1998, s. 13) GT'de analiz sürecini hem belirli düzeyde titizlikle verilere dayandırma anlamında bilim hem de yaratıcılık, kategorileri uygun şekilde adlandırma, teşvik edici sorular sorma, karşılaştırmalar yapma ve organize edilmemiş ham veri yığınlarından yenilikçi, entegre, gerçekçi bir şema çıkarma yeteneği anlamında bir sanat olarak görürler. Analizi araştırmacı ve veriler arasındaki etkileşim olarak tanımlayan ikili, analiz sürecinde araştırmaya standardizasyon kazandıracak prosedürler olduğunu vurgulasalar da bu prosedürlerin araştırmacının yaratıcılığını ortadan kaldıracak ölçüde dogmatik olmadığı konusunda uyarırlar. GT'de araştırmacının deneyim ve gerçeklik hakkındaki yargıları (Buldukları, 2019, s. 7) yaratıcı bir etkinlik olarak kabul edilir. Bu yaratıcı etkinlik literatür taraması aşamasından teori oluşturmaya varan her aşamada düşünümsel olarak karşılaştırmayı zorunlu kılar.

Araştırma verilerinin analizinde kodlama ve karşılaştırma işlemleri eş zamanlı olarak ilerler (Gençoğlu, 2014, s. 690). Kategorilerin oluşumu için bu karşılaştırmalar son derece önemlidir. GT'de diğer araştırmalarda kullanılan karşılaştırma biçimlerinin tümü kullanılır. Cinsiyetler arası karşılaştırmalar, yaş grupları arasındaki karşılaştırmalar gibi değişkenler GT'de de çok önemlidir, fakat bu karşılaştırmalara ek olarak olayların, verilerin, kategorilerin hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle karşılaştırılması gerekir (Strauss & Corbin, 1998, s. 79-80). Sürekli olarak karşılaştırılan veriler aralarındaki benzerlik ve farklılıklara göre gruplandırılır. Benzer boyutlar üzerinde gruplanan verilere birer isim verilir, daha sonra bu veriler kategori haline dönüşür (Merriam, 2015, s. 30).

Bilgisayar destekli nitel veri analiz programları verilerin kodlanması, yenilenmesi, birbirleriyle karşılaştırılması ve bunların organize edilmesini sağlamaktadır (Bringer, Johnston & Brackenridge, 2006, s. 254; Gibbs, 2012, s. 4). Gibbs (2002, s. 165'den akt. Soliman & Kan, 2004, s. 4) NVivo'nun tasarımının GT'den güçlü bir şekilde etkilendiğini ve bu nedenle GT araştırmalarını güçlü bir şekilde desteklediğini iddia etmektedir. Ancak bu kodlama işlemi GT'nin mantığından farklı işlemektedir. Araştırmanın tüm aşamalarında gerekli olan karşılaştırma işlemi araştırmacının düşünümsel olarak gerçekleştirmesi gereken önemli bir durumdur. Bu tarz bir düşünümsellik bu programların doğasında yoktur ve araştırmacı işleri tamamen bu programlara

bırakırsa bu durum GT'nin çöküşüne neden olabilir (Soliman & Kan, 2004, s. 4).

GT'de kodlama işlemi “nitel veri setlerini, irdelenen konular düzeyinde bölümlere ayırmak, bu bölümleri etiketlemek, birleştirmek ve ilk etapta görünmeyen içerisine gizlenmiş az sayıdaki ana temaya ulaşmak” (Metz, 2022, s. 555) için gerçekleştirilir. GT'de karşılaştırmalı analiz ile ortaya çıkan kategorilerin doğruluğunu kanıtlama, ampirik genellemelere ulaşma, ortaya konulan teorinin doğrulanması gibi amaçlarla kullanılmaktadır (Bulduklu, 2019, s. 9). Analiz sürecinde derinlemesine görüşme, gözlem, doküman, belge ve diğer tekniklerle elde edilen veriler öncelikle parçalara ayrılarak isimlendirilir. Daha sonra analitik bir bütünlük içinde bir araya getirilip gruplandırılarak kodlama işlemi gerçekleştirilir (Gençoğlu, 2014, s. 690). GT kodlaması verilerin parçalara ayrılarak gruplandırıldığı, özetlendiği ve soyutlandığı bir etiketle adlandırılması anlamına gelir (Charmaz, 2015, s. 168). Bu parçalara ayırma ve birleştirmedeki asıl amaç, verilerin karmaşıklığı ve dağınıklığı altındaki meseleyi çözümlenerek kavramsallaştırmaktır (Baş & Hatemoğlu, 2013, s. 73).

Kodlar bir anlamda araştırmacının verilerden kavramlara, kategorilere ve temalara ulaşmada kullandığı araçtır. Diğer nitel araştırmaların aksine GT'de tüm kategoriler verilerden elde edilir (Charmaz, 2015, s. 173). Kodlama sırasında olaylar, metaforlar, anlatılar, fotoğraflar, e-postalar, emojiler birer karşılaştırma ögesi olarak verilerle verilerin, kategorilerle kategorilerin karşılaştırılmasında kullanılabilir. Veriden elde edilen bilgiler önceki literatüre, doğaya, sosyal dünyaya atıfta bulunarak kodlanır. Hem Nerse (2020) hem de Şahin'in (2022) çalışmalarına bakıldığında kodlama işleminin SGT'de de yürütülen birbiriyle eş zamanlı üç aşamadan oluştuğu görülür. Analiz süreci ilk olarak açık kodlama ile başlar. Daha sonra sırasıyla eksenel ve seçici kodlamayla devam eder. Analiz süreci ilerledikçe bu üç aşama eş zamanlı olarak sürdürülür (Kasapoğlu, 2015, s. 34).

GT analiz sürecindeki önemli aşamalardan biri olan kodlama işlemi açık kodlama ile başlar. Açık kodlama veriler ve memoların karşılaştırmalı şekilde parçalara ayrılması işlemidir. Açık kodlama aşamasında hiçbir kategori önceden belirlenmez. Tüm kategoriler verilerin parçalanması sonucu elde edilir. Açık kodlama sırasında tema ya da konu başlıkları yerine davranışların kodlanması tavsiye edilir (Charmaz, 2015, s. 177). Bu şekilde kodlanan veriler daha önce fark edilmemiş durumların ortaya çıkarılarak yeni bakış açılarının elde edilmesine olanak sağlar.

Araştırmacı açık kodlama sürecinde başlangıç kodlamasını serbest çağrışım şeklinde yapar ve görüşmeden ne anladığına odaklanır. Katılımcının anlattığı şeyin “ne hakkında?” olduğunu anlamaya çalışır (Marvasti, 2004, s. 86). Katılımcının anlattıklarıyla ana problem arasında bağlantı olup olmadığına ilişkin araştırmanın alt kategorileri oluşturulur. Araştırmacının verileri anlama biçimi ile ilişkili olan bu kategoriler aynı zamanda araştırmanın sorularının ve örnekleminin tekrar tekrar değerlendirilmesini sağlar. Kategorilerin eksik olması durumunda araştırmacı araştırmasına gerekli müdahaleyi yapmak durumundadır. Bu durum kategorilerin doyuma ulaştığı noktaya kadar devam ettirilir. Açık kodlama son görüşme dâhil tüm analiz süreci boyunca eksenel ve seçici kodlama süreçleriyle birlikte devam eder.

Strauss ve Corbin tarafından geliştirilen ve araştırılan kategorinin kendi içinde ve diğer kategorilerle ilişkisinin araştırılmasını ve karşılaştırılmasını sağlayan eksenel kodlama başta Glaser tarafından reddedilse de sonraki süreçlerde GT'de kullanılmaya

başlanmıştır (Charmaz & Bryant, 2008, s. 376). Eksenel kodlamanın amacı açık kodlama sırasında parçalanmış verileri bir araya getirmektir. Eksenel kodlama aşamasında açık kodlama ile oluşturulan ve dağınık halde bulunan alt kategoriler birbirleriyle olan benzerlik ve farklılıklarına göre birleştirilerek yeni ve üst kategoriler oluşturulur. Bu kategoriler tamamen açık kodlamada elde edilen kategoriler ekseninde gerçekleştirilir (Charmaz, 2015, s. 214).

GT analiz sürecindeki üçüncü aşama seçici kodlama aşamasıdır. Alt kategoriler ve kategorilerin ortaya çıkmasıyla birlikte “teoriyi arıtma ve bütünleştirme işlemi” (Strauss & Corbin 1998, s. 143) olarak devreye girer. Bu aşamada diğer aşamaların aksine araştırmacı araştırma problemi ekseninde bilinçli tercihlere yönelir. Eksenel kodlama sonucu ortaya çıkan kategoriler arasında seçim yaparak araştırmanın asli kategorileri belirlenir (Ilgar & Ilgar, 2013, s. 218).

Bilgisayar destekli programlar araştırmacının verileri incelemesine yardımcı olmak için karmaşık metin aramadan (birden çok terim, benzer kelimeleri veya aynı köke sahip kelimeleri arama ve tanımlanmış pasajlarda arama), uyum, kelime sıklıkları, bağlam içinde anahtar kelime ve bağlantılı küme diyagramları gibi çeşitli arama işlemlerini içerir (Bringer, Johnston & Brackenridge, 2006, s. 254; Gibbs, 2012, s. 4). Bilgisayar destekli programlar GT'nin anahtar yöntemlerinden biri olan verilerin farklı yönleri arasındaki bağlantıları araştırmak için sık sık düzenli değişiklik, iyileştirme ve yeniden tanımlama işlemlerinin hızla yapılabilmesini sağlamaktadır (Howitt & Cramer, 2011, s. 352).

3.6. Kavramlar/Kategoriler/Temalar

GT'yi diğer nitel sosyal bilim araştırmalarından farklı kılan yönü verilere dayanan soyutlama işlemidir (Ilgar & Ilgar, 2013, s. 211). Soyutlama işlemi sırasında verilerin işaret ettiği anlamların kodlandığı unutulmamalıdır (Bulduklu, 2019, s. 6). Kodlama işlemi açık kodlamadan seçici kodlamaya doğru evrilirken, araştırmacının soyutlanarak araştırma probleminin cevabına ulaşmayı sağlayan kavram ve kategoriler de elde edilmeye başlar. Açık kodlama sırasında parçalara ayrılan veriler, eksenel kodlama aşamasında ortak bir başlık altında benzer durum, olay ya da olguları sınıflandırmak amacıyla verilerin kimliklendirilmesi ya da isimlendirilmesiyle kavramlar elde edilir (Strauss & Corbin, 1998, s. 103). “Kavramlar verileri anlatan ve belirgin özellikleri ve sınırları olan soyut fikirlerdir” (Charmaz, 2015, s. 474). Verinin içindeki merkezi fikirler olan olguları temsil eden (Strauss & Corbin, 1998, s. 103) bu soyut fikirler, verilerin işaret ettiği anlamlara odaklanarak her bir veri parçasının işaret ettiği anlamı bulur ve aralarında hiyerarşik ilişkiler kurar. Bu hiyerarşik dizilim sayesinde bu anlamlar gruplandırılarak kategorilere ulaşılır. Kod ve kategorilere doygunluk seviyesine ulaşıncaya kadar karşılaştırmalı olarak soyutlama işlemine devam edilir (Ilgar & Ilgar, 2013, s. 231). Kod ve kategoriler doygunluk seviyesine eriştiğinde araştırmanın ana kategorileri olan temalara ulaşılır ve önceki aşamalarda belirlenen temalar ayrıntılandırılır (Bulduklu, 2019, s. 12). Seçici kodlama ile kategoriler ve kategorilerin özellikleri arasındaki ilişkiler açık bir şekilde tanımlanarak araştırmanın problemine açıklama getirilir (Gençoğlu, 2014, s. 687). Dolayısıyla başlangıcından günümüze farklı teorik yaklaşımlar olsa da dijital verinin derlendiği çalışmalarda temalar ortaya çıkarılıp, araştırma problemine cevap veren teorik bir çerçeve geliştirilmektedir.

Araştırma sürecinde büyük miktarda veriyle uğraşmak oldukça zor bir işlemdir. GT'de diyagram olarak bilinen kavram haritaları gibi görsel araçları kullanmak veriler arasındaki ilişkinin gösterilmesinde ve netleştirilmesinde önemli bir yere sahiptir (Ligita vd., 2020). Bilgisayar destekli nitel veri analiz programlarının çoğu araştırmacının kodlar ve temalar arasındaki ilişkileri görselleştirerek bu ilişkiyi somutlaştırmasını sağlayan kavram haritası çıkarma özelliğine sahiptir (Coşgun İlgar & İlgar, 2014, s. 54). Ortaya çıkan yeni kod, kategori ya da temalarla birlikte bu diyagramlar her defasında yeniden şekillenir (Creswell, 2007, s. 169). Diyagramlar nihai şekline teori oluşturulmasıyla kavuşur.

4. Sonuç

Son yıllarda gelişen internet ağları ve dijital iletişim teknolojileri ile ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri ve yeni kamusalıklar sosyal bilim araştırmacılarını dijital evrene yönlendirmiştir. İnsan ilişkilerinin dijital dünyada yeniden şekillenmesi sonucunda dijital iletişim teknolojileri birer araştırma nesnesi ve veri toplama sahasına dönüşmüştür. Nicel sosyal bilim araştırmacıları 1990'lı yıllarda internetin gelişimiyle birlikte yeni iletişim araçlarını birer veri kaynağı olarak görmesine rağmen nitel sosyal bilim araştırmacıları uzun yıllar bu alandan uzak durmuştur. Bilgisayar destekli nitel veri analiz programlarının gelişimiyle birlikte nitel çalışmalar özellikle analiz tekniklerini bu programlar aracılığıyla yenilemişse de dijital ortamlarda yaşanan toplumsallaşma ve iletişim biçimleri araştırma nesnesi olarak uzun süre görmezden gelinmiştir. Ancak bugün dijital ortamlardaki insan etkileşimlerinin de gerçek dünyadaki insan etkileşimlerinden farklı olmadıkları anlaşıldıkça dijital ortamlar nitel sosyal bilim araştırmacıları için de bir veri toplama sahasına dönüşmüştür.

Araştırma problemine odaklı olarak literatür taraması ile başlayan araştırma süreci, GT'nin nihai aşaması olan teori üretim aşamasına kadar her bir aşamada veri toplama ve analiz sürecinin eş zamanlı olarak yürütüldüğü esnek bir modeldir. Düşünümsel ve karşılaştırmalı olarak devam ettirilen veri toplama ve analiz sürecinin doğası dijital araçların kullanımına olanak sağlayan niteliktedir. Özellikle yeni medya araçlarının kendi içlerinde sunduğu ya da nitel veri analiz programları aracılığıyla elde edilen veriler GT'nin araştırma problemi ekseninde örneklemin, araştırma sorularının, araştırma sahasının değiştirilmesine olanak tanıyan doğası ile yeni medya araçlarındaki hızlı değişim sürecinde birbirlerini destekler niteliktedir.

GT'nin kodlama, kategori oluşturma ve her türlü veriyi ya da oluşturulan teorileri diyagramlar aracılığıyla somutlaştırma süreçleri bilgisayar destekli nitel veri analiz programlarının işleyiş süreci ile paralellik göstermektedir. Ancak GT'nin kodlama, kategori ve ana temalar aracılığıyla teoriye erişim sürecinde uyguladığı soyutlama işlemi anahtar rolü üstlenmektedir. Bu noktada dijital araçların kullanımı ile GT'nin işleyişi farklılaşmaktadır. Araştırmacı araştırma boyunca karşılaştırma ve soyutlama işlemlerini bilgisayar programlarından bağımsız olarak yürütmek zorundadır. Burada araştırmacının düşünümsel olarak kendi varlığını da sürekli aklında tutması gerekir. Aynı zamanda bu durum araştırmacının bilgisayar destekli veri toplama ve veri analiz programlarına gereğinden fazla bağlanarak araştırmanın potansiyelinin ortadan kalkmasını da önleyecektir.

Kaynakça

- Bağcı, C. (2016). Çevrimiçi toplum ve sanal sosyaliteler: sosyal medya ve özgür dijital dünyanın yeni esaretleri üzerine sosyolojik bir analiz. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1029-1036. DOI: 10.17719/jisr.20164216212
- Baş, T. & Hatemoğlu, G. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri Nvivo ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin.
- Berg, B. L. (2002). *Qualitative research for the social sciences*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Bonfim, L. (2020). Spanning the boundaries of qualitative grounded theory methods: Breaking new grounds into the new online era. *RAUSP Management Journal*, 55(4), 491-509. DOI: <https://doi.org/10.1108/RAUSP-04-2019-0061>
- Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(2), 35-63. DOI: <https://doi.org/10.51948/auad.911584>
- Börekeçi, E. B. (2021). Oy hakkının internette oy kullanımı ile dönüşümü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 607-638. DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.899918>
- Bringer, J. D., Johnston, L. H. & Brackenridge, C. H. (2006). Using computer-assisted qualitative data analysis software to develop a grounded theory project. *Field Methods*, 18(3), 245-266. DOI: 10.1177/1525822X06287602
- Bryant, A. (2019). *The varieties of grounded theory*. London: SAGE Publications Ltd. DOI: <https://dx.doi.org/10.4135/9781529716542>
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. New York: Oxford University Press Inc.
- Bulduklı, Y. (2019). Eleştirel çalışmalarda nitel araştırma yöntemi olarak gömülü teori. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 1-14. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/kritik/issue/43949/537565>
- Charmaz, K. (2015). *Gömülü (Grounded) teori yapılandırması*. Hoş, R. (Çev.). Ankara: Seçkin.
- Charmaz, K. & Bryant, A. (2008). Grounded theory. Given, L. M. (Edt.) in *The Sage encyclopedia of qualitative research methods* (374-377). California: SAGE Publications.
- Conlon, C., Timonen, V., Elliott O'Dare, C., O'Keefe, S. & Foley, G. (2020). Confused about theoretical sampling? Engaging theoretical sampling in diverse grounded theory studies. *Qualitative Health Research*, 30(6), 947-959.
- Coşgun İlgar, S. & İlgar, M. Z. (2014). Nitel veri analizinde bilgisayar programları kullanılması. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 33-78.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. California: SAGE.
- Çelik, H. & Ekşi, H. (2015). *Nitel desenler gömülü teori*. İstanbul: Edam.
- Dohan, D. & Sánchez-Jankowski, M. (1998). Using computers to analyze ethnographic field data: Theoretical and practical considerations. *Annual Review of*

- Sociology*, 24, 477–98. DOI: 10.1146/annurev.soc.24.1.477
- Evans, G. (2013). A novice researcher's first walk through the maze of Grounded Theory: Rationalization for Classical Grounded Theory, *The Grounded Theory Review*, 12(1), 37-55.
- Fernandez, C. (2012). Guest editorial, themed section. *The Grounded Theory Review*, 11(1), 7–28.
- Franken, L. (2022). Digitale daten und methoden als erweiterung qualitativer forschungsprozesse. herausforderungen und potenziale aus den digital humanities und computational social sciences. *Forum Qualitative Sozialforschung*, 23(2). Erişim adresi: <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/3818/4869>
- Gençoğlu, A. (2014). Bir kavram ve kuram üretme stratejisi olarak temellendirilmiş kuram. *Tarih Okulu Dergisi*, 7, 681-700.
- Gibbs, G. G. (2002) *Qualitative data analysis: Explorations with Nvivo*, Buckingham: Open University Press.
- Gibbs, G. R. (2012) Grounded theory, coding and computer-assisted analysis. Becker, S., Byrman, A. & Ferguson, H. (Edt.). *Understanding research for social policy and social work*. (p. 337-343). Bristol: Policy Press.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (2006). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New Jersey: AldineTransaction.
- Goulding, C. (2002). *Grounded theory a practical guide for management, business and market researchers*. London: Sage.
- Howitt, D. & Cramer, D. (2011). Grounded Theory. Howitt, D. & Cramer, D. (Edt.). In. *Introduction to Research Methods in Psychology*. (p. 354-357). Essex: Pearson Education.
- Hunter, A., Murphy, K., Grealish, A., Casey D. & Keady, J. (2011) Navigating the grounded theory terrain. *Nurse Researcher*. 18(4), 6-10.
- İlgar, M. Z. & İlgar, S. C. (2013). Nitel bir araştırma deseni olarak gömülü teori (temellendirilmiş kuram). İZU Sosyal Bilimler Dergisi, Güz, 197-247. Erişim adresi: https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12436/111/M.Zeki_Ilgar-Semra%20Cosgun%20Ilgar.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jones, M. & Alony, I. (2011). Guiding the use of Grounded Theory in Doctoral studies – an example from the Australian film industry. *International Journal of Doctoral Studies*, 6 (N/A), 95-114. Erişim adresi: <http://ijds.org/Volume6/IJDSv6p095-114Jones322.pdf>
- Karakaya, ř. (2019). Sosyolojik araştırma, yöntem ve tekniklerinin sosyal medya üzerinden kullanımı. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 38-56. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/882444>
- Kasapoğlu, A. (2015). Sosyolojide temellendirilmiş kuram geliştirme. Kasapoğlu, A. (Der.). *Özne Hayatı Konuşunca* içinde (ss. 15-39). İstanbul: Ayrıntı.

- Ligita, T., Nurjannah, I., Wicking, K., Harvey, N. & Francis, K. (2020). From textual to visual: the use of concept mapping as an analytical tool in a grounded theory study. *Qualitative Research*, 22(1),126-142. DOI: 10.1177/1468794120965362
- Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative research in sociology*. London: Sage.
- Massa, F. G. (2013). *Insurgency on the Internet: Organizing the Anonymous Online Community*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Boston College, Boston.
- MAXQDA. (2020a). Literature reviews with MAXQDA. Erişim adresi: <https://www.maxqda.com/download/Literature-Reviews-with-MAXQDA2020.pdf>
- MAXQDA. (2020b). Başlangıç kılavuzu. Erişim adresi: <https://www.maxqda.com/download/GettingStarted-MAXQDA2022-tr.pdf>
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. Selahattin Turan, S. (Çev.). Ankara: Nobel Akademik.
- Mete, H. (2022). Bilgisayar destekli nitel veri analizinde gömülü teori deseninin kullanımı: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı dış ilişkiler e-bültenleri üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 552-568. DOI: <https://doi.org/10.11611/yead.1030743>
- Morse, J. M. (2016). Tussles, tensions, and resolutions. Morse, j. M., Stern, P. N., Corbin, J., Bowers, B., Charmaz, K. & Clarke, A.E. (Edt.). In. *Developing grounded theory. The second generation* (13-19). London: Routledge.
- Muyyle, S., Moenaert, R. & Despontin, M. (1999). A grounded theory of World Wide Web search behaviour. *Journal of Marketing Communications*. 5(3), 143–155. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/135272699345644>
- Neill, S. J. (2006). Grounded theory sampling. *Journal of Research in Nursing*, 11(3), 253–260. DOI: 10.1177/1744987106051850
- Nerse, S. (2020a). Dijital sosyal teoriye giriş: Yapı, fail ve eylem etkileşiminde değişim. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 850-880.
- Nerse, S. (2020b). Dijital medya aktivizmi: yeni sınıfsal ilişkilerin imkân ve sınırları. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 26, 615-634. DOI:10.9775/kausbed.2020.033
- Neuman, W. L. (1991). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Allyn and Bacon
- NVivo. (2021). NVivo 11 for Windows help. Erişim adresi: <https://help-nv11.qsrinternational.com/desktop/welcome/welcome.htm>
- Özcan, M. & Keskin, B. (2020). Dijitalizasyon bağlamında sosyal dönüşüm. *OPUS*. 16(29), 2214-2229. DOI: 10.26466/opus.775748
- Roberts, A. & Zietsma, C. (2018). Working for an app: organizational boundaries, roles, and meaning of work in the “on-demand” economy. Ringel, L., Hiller, P. & Zietsma, C. (Edt.). In. *Toward permeable boundaries of organizations?* (p. 195-225). Bigley: Emerald.
- Schneider, S. M. & Foot, K. A. (2004). The web as an object of study. *New Media and Society*. 6(1), 114-122. DOI: 10.1177/1461444804039912

- Snee, H., Hine, C., Morey, Y., Roberts, S. & Watson, H. (2016). Digital methods as mainstream methodology: an introduction. Snee, H., Hine, C., Morey, Y., Roberts, S. & Watson, H. (Edt.). In *Digital methods for social science an interdisciplinary guide to research innovation* (p. 1-16). Londra: Palgra ve Macmillan.
- Strauss, A. L. & Corbin, J. M. (1998). *Basics of qualitative research*. California: Sage.
- Şahin, H. (2022). The debate on the İstanbul convention in Turkey and its unilateral cancellation: Twitter example. Yıldız, S. (Edt.). In *International Scientific Research Series New Approaches in Social Sciences*. (p. 79-98). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şener, E. (2019). Gömülü teori yaklaşımının yönetim araştırmalarında kullanımı. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1), 22-47. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/908709>
- Talip, B., Narayan, B., Edwards, S., & Watson, J. (2017). Digital ethnography as a way to explore information grounds on Twitter. *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*, 5(1), 89-105. Erişim adresi: <http://qqml-journal.net/index.php/qqml/article/view/308>
- Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 25-38. Erişim adresi: https://www.academia.edu/6774133/Nitel_ara%C5%9Ft%C4%B1rma_y%C3%B0ntemlerine_giri%C5%9F_Genel_ilkeler_ve_psikolojideki_uygulamalar%C4%B1
- We Are Social. (2022). Digital 2022: Another year of bumper growth. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2022/01/digital-2022-another-year-of-bumper-growth-2/>
- Wikipedia. (Tarih yok). *Computer-assisted qualitative data analysis software*. Erişim tarihi: 10.06.2022. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Computer-assisted_qualitative_data_analysis_software

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazar(lar)ın Katkısı: Yazar çalışmaya %100 katkı sunmuştur

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası:“Gömülü Teoride Dijital Teknolojilerin Kullanımı” başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.